

Список використаних джерел:

1. Зашкільняк Л. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.
2. Rzakowolska M. Kobieta zydzowska, kobieta czytajaca // Zwoje Czasopismo literackie polskie, Tom XI / M. Rzakowolska. – Warszawa, 2005. – Tom XI. – S. 267–276.
3. Starzynski S. Konstytucja Panstwa Polskiego. – Lwów, 1921. – Т. II. – 317 s.
4. Lisek J. Jidysz ginacy jezyk kobiet? // Pismo feministyczne Zadra. / J. Lisek. – № 1–2, 2010. – S. 16–17.
5. Mendelsohn E. Żydzy Europy Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym / E. Mendelsohn. – Warszawa, 1992. – 355 s.
6. Оксфордський підручник з юдаїки / за ред. Мартіна Гудмена. У 2-х т. Пер. з англ. – К.: Дух і Літера; Дніпропетровськ: Центр «Ткума», 2012. – 560 с.
7. Tomaszewski J. Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939 / J. Tomaszewski. – Warszawa, 1995. – 243 s.

Ликова О.Г.

*Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
науковий співробітник Відділу сучасної художньої кераміки;
Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАН України,
молодший науковий співробітник Відділу керамології новітнього часу*

**РОЛЬ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ
У ФОРМУВАННІ КЕРАМОЛОГІЧНОЇ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПISУ «УКРАЇНСЬКЕ ГОНЧАРСТВО»)**

Основою розвитку будь-якої наукової дисципліни є формування власної дослідницької бази джерел. Вчені-керамологи у своїх дослідженнях використовують три основних джерела: керамологічні колекції, письмові документи й аудіовізуальні матеріали, одним із шляхів поповнення яких є наково-пошукові експедиції до традиційних гончарних осередків. Головними перевагами подібних досліджень є об'єктивність і репрезентативність отриманих наукових матеріалів і фактів, які стають унікальними зразками різних керамологічних джерел. Оприлюднення результатів експедицій шляхом публікації статей робить ці матеріали загальнодоступними.

1992 року при Державному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному засновано видавництво «Українське Народознавство», у якому вже наступного року започатковано видання збірника наукових матеріалів, присвячених виключно гончарству – Національний культурологічний збірник «Українське Гончарство». Це перше подібне видання, зорієнтоване на всебічне висвітлення гончарної культури, про що зазначають і самі видавці: «В люди вирушає перший на терені України збірник оригінальних матеріалів, цілком присвячених одному з наших найдревніших і найвтаємниченіших ремесел. Його мета – через розмаїтість просторових і часових особливостей гончарських центрів створити цілісний образ самобутнього явища народної культури і в такий спосіб явити світові наші духовні надбання...» [5, с. 8-9]. Один із напрямів керамологічних студій авторів часопису – оприлюднення результатів

етнографічних експедицій. Окреслюю основні моменти, на яких акцентують увагу дослідники.

У щорічнику «Українське Гончарство» розміщено декілька статей, у яких висвітлено матеріали етнографічних експедицій. Починаючи з другої книги у часописі започатковано окремий розділ: «Польові етнографічні експедиції», де й надруковано згадані матеріали. Майже в усіх статтях цієї тематики автори зазначають, що в результаті експедицій їм вдалося поповнити музейні фонди новими зразками глиняних виробів: кераміку для музеї дарували, продавали, виготовляли на замовлення, інколи, цікаві зразки просто знаходили на смітниках. А співробітник Музею народної архітектури та побуту УРСР (Київ) Ірина Несен, описуючи історію гончарства Півдня України, відзначала збиральницьку діяльність Василя Бабенка, Федора Вовка, Павла Рябкова, які «сприяли формуванню колекцій народного мистецтва та побуту перших публічних музеїв України» [2, с. 323]. Отже, автори статей збірника підтримують позитивний досвід поповнення музейних фондів керамікою в ході етнографічних експедицій.

Окремі автори акцентують увагу на потребі поповнення музейних колекцій кераміки не лише мальованими виробами, а й простим посудом, який найпростіше знайти саме в етнографічних експедиціях. Зокрема, художник-кераміст Андрій Ільїнський у статті «Про необхідність збирання не тільки мальованої та незвичайної, а й взагалі майже усієї старої побутової кераміки» зазначав: «Музейні фонди мають зберегти сотні звичайних глечиків, макітер, інший старий неглазурований посуд, зроблений руками гончарів минулих літ. Треба все це збирати, адже без цих виробів неможливо уявити собі український побут минулих років. Адже це вже ніколи не повториться. Побутовий гончарний посуд уже встигли розбити, але ще не в повній мірі зрозуміли необхідність його збирання» [1, с. 282]. Дійсно простий посуд, що використовувався у щоденному побуті, архітектурно-будівельна кераміка, а також гончарні інструменти й пристрої достатньо довго не привертати увагу збирачів. Такі речі масово почали збирати лише працівники музеїв архітектури й побуту, які створювалися в Україні з середини 1960-х років. Ця зацікавленість пояснювалася специфікою побудови експозицій згаданих музеїв – показ побуту українців через оформлення традиційного житла й подвір'я. Саме тому музеї архітектури й побуту володіють переважно збірками ужиткової кераміки, які постають неоціненним джерелом для дослідження особливостей розвитку гончарства в різних регіонах України. Такий посуд, створений колись великою кількістю гончарів, випалений у традиційних горнах, у зв'язку з технологічним розвитком суспільства надалі так уже створюватись не буде.

На необхідності активізації пошукової діяльності музейних працівників з метою збереження якомога більше скарбів наголошував ще 1986 року й Олесь Пошивайло зазначаючи, що «настав період, коли відходять у небуття як останні носії гончарної майстерності, так і останні люди, котрі що-небудь пам'ятають про заняття гончарством своїх сусідів, односельців. Мине декілька років, і всі ті ремісничі заняття, які ще живуть у пам'яті народній, будуть втрачені назавжди. Уже сьогодні навіть літні мешканці колишніх гончарських поселень часто категорично стверджують, що буцімто гончарів у їхньому селі ніколи й не було» [3, с. 125-126]. З кожним роком залишається все менше людей, які можуть щось розповісти про гончарство свого регіону, оскільки традиційне гончарство нині «не в моді» і ним мало хто хоче займатися.

Серед простої кераміки, віднайденої в експедиціях, трапляються речі неперевершені щодо гармонійності форм і пропорцій, надзвичайної історичної вартості. На цьому наголошує й красзнавець Юрій Савін: «Не усвідомлюючи художньої та наукової цінності, люди викидають пощерблену миску чи збанок. Так, слоїк, який лежав під муром, виявився роботою гончаря Червоняка і мав ще задовільний вигляд для експонування» [4, с. 304]. Акцентували на цьому увагу й співробітники Державного музею-заповідника українського гончарства в Опішному Світлана Шкурпела й Ніні Панічева у статті «Гончарні центри Черкащини (Смілянський та Чигиринський райони)»: «Найбільш цікавим був великий простий, неполив'яний горщик, відер на три. [...] Довгенько прийшлося повозитися біля цього горщика, бо він був вмерзлий у землю, але вже що раді були, то й слів немає! Звичайно, люди дивувалися, що вони викинули на сміття, а ми раділи, немовби знайшли скарб» [6, с. 155]. Наведені цитати підтверджують думку, що етнографічні (зокрема, керамологічні) експедиції – один з достатньо ефективних шляхів поповнення музейних колекцій новими предметами. Окрім того, вони дозволяють виявити як великі гончарні осередки, де ремесло набуло ознак промислу, так і невеличкі поселення, де гончарством займалися переважно для задоволення власних потреб. У результаті опитування місцевого населення учасники експедицій формують унікальну інформаційну джерельну базу керамології. Вони збирають відомості про розвиток ремесла в населеному пункті й регіоні, про гончарні родини, асортимент посуду, що виготовлявся в конкретних осередках, техніку виготовлення й декорування виробів, регіон їх розповсюдження тощо. Як зазначено в окремих статтях «поговоривши з гончарями, з місцевими жителями, ми отримали більш повне уявлення про розвиток гончарства» [8, с. 137] конкретного осередку.

У процесі поїздок по селах вдавалося встановлювати й імені гончарів в кожному конкретному осередку. На цьому наголошують у публікаціях самі автори. У багатьох матеріалах є фраза «вдалося виявити ще одного гончаря» або ж подано цілий список імен тих, хто займався гончарством. Траплялися випадки, коли під час поїздок збирачі відкривали творчість гончарів, чий імена згодом стали відомі на всю Україну. Зокрема, Юрій Савін у статті про гончарство Смотрича (Хмельниччина) навів приклад як етнограф Іван Гончар, подорожуючи Україною з метою пошуку матеріалів для виставки «побував на Поділлі, де відкрив майже невідомих майстрів» [4, с. 302]. У статті згадано імена Олександри Пиріжок і Карпа Білоогого.

Отже, у статтях про етнографічні експедиції, надрукованих у Національному культурологічному збірнику «Українське Гончарство», розміщено багатий фактологічний матеріал про можливість поповнення різних керамологічних джерел, перш за все, музейних керамологічних колекції новими унікальними експонатами й архівів інформаційними даними про розвиток гончарства в окремих осередках. Більшість авторів відзначають, що описані експедиції стали унікальною можливістю для збору необхідної інформації.

Список використаних джерел:

1. Ільїнський Андрій. Про необхідність збирання не тільки мальованої та незвичайної, а й взагалі майже усієї старої побутової кераміки / Андрій Ільїнський // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ–Опішне: Молодь–Українське Народознавство, 1993. – Кн. 1. – С. 282-283.

2. Несен Ірина. До питання про вивчення гончарства на Півдні України / Ірина Несен // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ – Опішне: Молодь – Українське Народознавство, 1993. – Кн. 1. – С. 321-326.

3. Пошивайло Олесь. Гончарство Зіньківського та Котелевського районів Полтавської області / Олесь Пошивайло // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1995. – Опішне: Українське Народознавство, 1996. – Кн. 3. – С. 119-126.

4. Савін Юрій. Гончарство Поділля. Комплексний збір пам'яток гончарства Смотрича у Кам'янець-Подільському історичному музеї-заповіднику / Юрій Савін // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ–Опішне: Молодь–Українське Народознавство, 1993. – Кн. 1. – С. 301-304.

5. Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ–Опішне: Молодь–Українське Народознавство, 1993. – Кн. 1. – 520 с.

6. Шкурпела Світлана та ін. Гончарні центри Черкащини (Смілянський та Чигиринський райони) / Світлана Шкурпела, Ніна Панічева // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1995. – Опішне: Українське Народознавство, 1996. – Кн. 3. – С. 151-158.

7. Шкурпела Світлана та ін. Минуле і сучасне гончарства Межиріччя на Сумщині / Світлана Шкурпела, Ніна Панічева // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1994. – Опішне: Українське Народознавство, 1995. – Кн. 2. – С. 129-138.

Лутак Є.В.

студент;

Науковий керівник: Ганус С.О.

старший викладач,

Ужгородський національний університет

МІЖНАРОДНЕ СТАНОВИЩЕ ТУНІСУ НАПЕРЕДОДНІ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРОТЕКТОРАТУ ФРАНЦІЇ

Ще з найдавніших часів територія Північної Африки грала важливу роль як шлях міжнародної торгівлі та міждержавних зв'язків. У середні віки ця територія стала складовою частиною Арабського халіфату, тут йшов процес складання арабської спільноти з її історією, релігією, мовою і культурою. На рубежі ХІХ–ХХ ст. ця територія стала об'єктом колоніальних планів Англії, Франції, Італії, Німеччини й Росії.

На початку ХІХ ст. Туніс продовжує бути васальною державою Османської імперії. Але туніські беї з династії Хусейнідів (1705-1957 рр.) мали свою армію і флот, проголошували війну, заключали договори про мир, торгівлю і мореплавство. В країні не було османських військ і чиновників. Васальні зв'язки з Портою виражались головним чином у визнанні турецького султана в якості халіфа – релігійного глави [7, с. 341-342].

При Хусейнідах країна залишалася східно-феодальною державою з відсталою аграрною економікою. Більшість земель знаходилось в руках держави, духовенства і кочових племен, які складали близько половини населення. Існувала дрібна селянська власність на землю, було багато садів і